

*Коваленко О. Ю.,**кандидат філологічних наук, викладач кафедри іноземних мов
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця*

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Анотація. У статті аналізується роль міжкультурної комунікації у підготовці студентів економічних спеціальностей при вивченні іноземних мов.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, комунікація, спілкування, професійна підготовка.

Підвищення якості професійної підготовки студентів економічних спеціальностей продовжує залишатися провідною проблемою професійної педагогіки. Без науково-практичного вирішення питання про спрямованість, зміст, структуру і методи підготовки студентів у вищих учбових закладах у період реформування економіки складно забезпечити високий результат, незважаючи на зростаючі потреби суспільства. У сучасному світі в основі мовних структур лежать структури соціокультурні, тобто, для того, щоб активно користуватися мовою, як засобом комунікації, не достатньо розуміти значення слів, словосполучень і граматичних правил [11]. Від формування і розвитку здібності до міжкультурної комунікації у майбутніх фахівців економічних професій залежить низка важливих економічних питань.

Актуальність дослідження ролі та механізмів реалізації міжкультурної комунікації у європейському просторі обумовлена потребами поглиблення і розширення міжкультурного діалогу, що розгортається сьогодні у сучасному світі. **Актуальність** нашого дослідження обумовлена потребою розвитку професійного світу людини, що реалізується через поглиблене розуміння ментальної культури інших через засоби міжкультурної комунікації.

Питанню професійної підготовки фахівців економічного профілю присвячені дослідження вітчизняних вчених: Н.Л. Драб, Г.С. Скуратівської, Т.В. Колбіної та інших. Основна увага в цих роботах приділялася лінгвістичному аспекту та методам викладання іноземних мов. Пошуку шляхів ефективної професійної підготовки фахівців різних галузей на основі діяльнісного підходу присвячені дослідження Є.Ф. Зеєра, Л.В. Макарова, О.Е. Смірнова, Г.В. Суходольського та інших. У дослідженнях Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, В.Ф. Ломова, В.Д. Шадрікова, Н.П. Кузьміної та інших вчених доведено, що методологічною основою навчання є категорія діяльності. Теорії міжкультурної комунікації присвячені дослідження Е. Холла, Г. Хофштеде, Е. Хірша. Проблемою формування здатності до спілкування і взаємодії в умовах сучасного світу на основі знань і уявлень про правову культуру поведінки і все-

бічного розвитку міжнародного полілогу займалися А.О. Вербицкий, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, В.В. Крайський та ін. Проте частковий аналіз означеної проблеми в науково-педагогічній літературі не дозволяє повністю реалізувати практичний потенціал, закладений для розв'язання проблеми.

Головною **метою** дослідження є аналіз ролі міжкультурної комунікації у підготовці студентів економічних спеціальностей при вивченні іноземних мов.

Об'єктом дослідження є міжкультурна комунікація, що здійснюється у європейському та світовому культурному просторі; предметом дослідження є її значення і роль у налагодженні міжкультурного діалогу у європейському та світовому просторі.

Засобом спілкування у сучасному світі є мова. Мова – багатофункціональне явище. Усі функції мови проявляються в комунікації. Основна функція мови – комунікативна, або спілкування, тобто використання мови для передачі інформації. Щодо поняття «комунікація» і «міжкультурна комунікація»: «коммуникация – в широком смысле – передача сообщения, сообщение» [6]; «коммуникация (от лат. communicatio – сообщение, передача) – общение, обмен мыслями, сведениями, идеями и т. д.; передача того или иного содержания от одного сознания (коллективного или индивидуального) к другому» [5]; «communication – the imparting or exchanging of information or news»; «communication – means of connection between people or places, in particular».

Слово «міжкультурний» (intercultural) включає префікс «між» (inter), який припускає спілкування між представниками різних культур, яким зовнішнє коло спілкування.

Таким чином, міжкультурна комунікація – це зв'язок, спілкування між представниками різних культур, яке передбачає як безпосередні контакти між людьми і їх суспільствами, так і форми комунікації, дані за допомогою ланки, що є посередником. У основі формування здібності до міжкультурної комунікації лежить здібність до спілкування, на розвиток якої має бути направлений освітній процес у цілому.

У зв'язку з тим, що поняття «комунікація» часто ототожнюється з категоріями «спілкування», «повідомлення», то ми виділили такі грані комунікації: 1) комунікативну, пов'язану з виявленням специфіки інформаційного процесу між людьми як суб'єктами, тобто з урахуванням стосунків між партнерами, їх установок, цілей, намірів. Засобом реалізації комунікативного під-

ходу може служити ситуативний підхід. Мовний матеріал, вживаний у зв'язку з певною ситуацією, запам'ятовується в сукупності з нею, і подальше пред'явлення аналогічної ситуації в учбовому процесі або в реальному спілкуванні дозволяє викликати в пам'яті потрібні мовні одиниці; 2) інтерактивну, припускаючи побудову загальної стратегії взаємодії у формі міжособистісної комунікації на основі комунікативної і соціокультурної компетенцій його учасників; 3) перцептивну, ту, що включає процес формування образу іншої людини, що досягається прочитанням за фізичними характеристиками людини, його психологічних властивостей і поведінки.

Звідси випливає, що спілкування є особливу формою взаємодії і міжособистісних стосунків людей, проявом основних властивостей особи. Успішна комунікативна взаємодія і взаєморозуміння представників різних націй і культур, на думку С.Г. Тер-Мінасової [11], можливі лише за умови знання комунікативних мовних значень і культурних кодів, це створює можливості для правильної інтерпретації повідомлення і розуміння вираженого в ньому сенсу. Оскільки комунікація – це процес обміну повідомленнями і створення сенсу, то ефективність комунікації залежить від того, наскільки, і в якому ступені комунікатори надають однаковий сенс повідомленням (посланому і сприйнятому), якими вони обмінюються.

Для ефективної комунікації в міжнаціональному полілогу («рідновид мови, в якій декілька учасників, і усі вони активні в мовному відношенні») [9] важливий зміст думки і форма висловлювання. Якщо в звичайному спілкуванні рівень спонтанності досить високий, то при вирішенні професійних завдань фахівців економічних професій основний акцент має бути зроблений на готовності до міжкультурної комунікації. Розвиток здатності до міжнаціонального полілогу у майбутніх фахівців припускає особливу організацію об'єктів освітнього простору. Навчання міжкультурному спілкуванню, формування готовності до міжкультурної комунікації ми вважаємо найбільш продуктивним на основі спільного вивчення мови, культурологічної і професійної діяльності [10].

Вибираючи таку стратегію навчання, ми ґрунтувалися на особисто-діяльнісному підході в професійній підготовці майбутніх фахівців економічних професій, запропонованому І.І. Макашиною [7]. Процес засвоєння нових іншомовних знань, необхідних для розуміння культурологічного або професійного явища, зустрічається з процесом засвоєння нового компонента діяльності, розуміння якого виступає засобом вивчення відповідного іншомовного явища. В результаті цього взаємного руху з'являється феномен – іншомовно-діяльнісна або культурно-діяльнісна освіта, виражена у формі учбової діяльності, яка має одночасно властивості як предмета вивчення, так і засобу навчання.

При вивченні іноземної мови, як засобу формування нової діяльності, у свідомості студента складається її алгоритм, здійснюється зворотний зв'язок на основі виконання рефлексії, відбувається самокоректування діяльності, вноситься істотний вклад у розуміння студентом суті і соціальної значущості діяльності, що

вивчається, в утворення здатності приймати і аргументувати свої рішення, а також формується уміння використання іноземної мови в якості спілкування [1; 4].

Інтеграція вивчення іноземної мови і освоєння діяльності викликає поліпшення умов для засвоєння мови, що вивчається, забезпечуване пред'явленням для осмислення на цій мові, і виконання з використанням іншомовної мови дій, на засвоєння яких спрямований основний пізнавальний інтерес студентів. Це сприяє розвитку дво-профільної рефлексії і здатності аналізувати проблемну ситуацію [2; 10]. А наповнення курсу іноземної мови значущою інформацією для майбутнього фахівця дозволяє сформувати професійно важливі знання.

Спираючись на положення про те, що процес вивчення іноземної мови може виступати засобом вивчення майбутньої діяльності, пріоритетними можна виділити такі методи активного навчання: рольові ігри, ділові ігри і проблемні ситуації. Такі методи навчання є найбільш адекватними для досягнення поставленої мети формування здатності до міжкультурної комунікації, оскільки повинні викликати у студентів прагнення самостійно розібратися в складних професійних питаннях, і на основі глибокого системного аналізу наявних чинників і подій виробити оптимальне рішення з досліджуваної проблеми для реалізації його в практичній діяльності.

Методи активного навчання, що представляють сукупність способів організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, активізують їх розумову діяльність при засвоєнні нового учбового матеріалу і реалізують вже наявні знання. Методи активного навчання не лише полегшують і поглиблюють процеси пізнання майбутньої дійсності, але і формують основи емоційного відношення до навколишнього світу, розвивають системи діяльності і мотиви, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю.

Методи активного навчання діляться на дві групи: імітаційні і неімітаційні. А імітаційні, у свою чергу, – на ігрові і неігрові. Неімітаційні методи – це дискусії, проблемні лекції, екскурсії. Імітаційні неігрові – це вирішення виробничих завдань, учбовий приклад або вивчення конкретного випадку, рольова гра й імітаційно-ігрові методи – це ділова гра, ігрове моделювання, стажування на певній посаді, складання фінансово-економічної звітності, розробка бізнес-плану. Необхідно також практикувати різні форми індивідуальної роботи студента (самостійні учбові проекти, творчі завдання) [4; 7].

Метод учбового прикладу або вивчення конкретного випадку припускає постановку пізнавальних завдань, аналіз способів їх рішення, порівняння точок зору, міркування, доказу. В основі цього методу лежить технологія проблемного навчання [2], ґрунтованого на отриманні нових знань студентами за допомогою рішення теоретичних і практичних проблем, завдань у тих, що створюються в силу цього проблемних ситуаціях. Проблема ситуація виникає у людини, коли у неї є пізнавальна потреба і інтелектуальні можливості вирішувати завдання за наявності утруднення, протиріччя між старим і новим, відомим і невідомим, даним і шуканим, умовами і вимогами [8].

Проблемне навчання включає декілька етапів: усвідомлення проблемної ситуації, формулювання проблеми на основі аналізу ситуацій, вирішення проблеми, включаючи висунення, зміну і перевірку гіпотез, перевірку рішення.

Метод проблемних ситуацій – це особливий вид інтелектуально-емоційної взаємодії суб'єкта (студента) з об'єктом пізнання (завданням), у процесі якого студент усвідомлює протиріччя між необхідністю оволодіння об'єктом пізнання (рішення завдання) і недоліком наявних у нього знань для цього. Проблема ситуація породжує у студента яскраво виражену пошукову потребу, прагнення знайти (відкрити або засвоїти) об'єктивно необхідні і достатні для вирішення проблеми знання і способи дії.

Застосування методу аналізу проблемних ситуацій для формування здатності до міжкультурної комунікації бачиться нам продуктивним. Цей метод припускає розгляд і обговорення конфліктних професійних ситуацій, що виникають між представниками різних культур. Аналіз і обґрунтування причин конфлікту здійснюється з опорою на відмінності в нормах професійної поведінки і культурно-специфічних способах мовного оформлення, адекватних змісту професійних ситуацій [8].

Аналіз проблемних ситуацій припускає вивчення мови і поведінки учасників реальних професійних ситуацій. Пояснюється сенс професійних дій, висловлюється думка відносно мотивів, причин і сенсу дій учасників, розвивається емпатія.

Лінгвокраїнознавська підготовка майбутніх фахівців економічних професій сприяє рішенню комплексних завдань по вивченню стереотипів поведінки, форм мислення, систем ціннісної орієнтації, специфіки національної культури та ін., що в цілому виступає чинником успішної професійної діяльності і розвитку міжнародного полілогу. Лінгвокраїнознавство – це метод ознайомлення студента з сучасною дійсністю країни, мову якої він вивчає. В ході процесу цього методу при вивченні іноземної мови забезпечується розвиток і формування комунікативної компетенції в актах міжкультурної комунікації. В результаті студентом охоплюється уявлення про звичаї і традиції країни. У практиці викладання іноземної мови необхідно навчити не лише мовним структурам, як було вже зазначено, але і тому, що лежить за мовою, тобто культура країни, мова якої вивчається.

Міжкультурна комунікація припускає взаємодію представників різних культур, знання особливостей характеру і поведінки представників із різних етнічних, расових, культурних і соціальних груп. У своїй фундаментальній монографії «Мова і культура» Е.М. Верещагін і В.Г. Костомаров сформулювали найважливіший аспект викладання мов таким чином: «Две национальные культуры никогда не совпадают полностью. Это следует из того, что каждая состоит из национальных и интернациональных элементов. Совокупности совпадающих (интернациональных) и расходящихся (национальных) единиц для каждой пары сопоставляемых культур будут различными... Поэтому неудивительно, что приходится расходовать время и энергию на усвоение не только плана выражения некоторого языкового явления, но и

плана содержания, т. е. надо вырабатывать в сознании обучающихся понятия о новых предметах и явлениях, не находящих аналогии ни в их родной культуре, ни в их родном языке. Следовательно, речь идет о включении элементов страноведения в преподавание языка, но это включение качественно иного рода по сравнению с общим страноведением. Так как мы говорим о соединении в учебном процессе языка и сведений из сферы национальной культуры, такой вид преподавательской работы предлагается назвать лингвострановедческим преподаванием» [3, с. 18–19].

Лінгвокраїнознавча підготовка сприяє скорішому і продуктивнішому контакту (якщо економісти знають мову, особливості країни, з якою вони знаходяться в контакті, вони швидше встановлюють контакт, крім того, професійна діяльність економіста має бути націлена на досягнення певних результатів: на отримання прибутку або забезпечення високої ефективності вкладень та ін.). Тому лінгвокраїнознавчу підготовку можна визначити як ще один чинник успішного формування здатності майбутніх фахівців економічних професій до міжкультурної комунікації.

Ми дійшли таких **висновків**. Щоб підготувати економіста, готового до участі в міжкультурній комунікації, необхідно: проаналізувати діяльність майбутнього фахівця з позиції міжнародного, міжкультурного спілкування; виявити основні напрямки модернізації змісту економічної освіти з метою його наповнення новою інформацією, сприяючи формуванню якостей, що забезпечують успішний розвиток міжнародного полілогу (толерантність, повага до культурної спадщини інших країн та ін.); спиратися на сучасні педагогічні технології підготовки майбутніх фахівців; реалізувати принцип полікультурності і діалогу культур у підготовці майбутніх фахівців на основі міжнародного досвіду в контексті розвитку міжнародних відносин (виховувати шанобливе ставлення до культурних цінностей).

Таким чином, для успішного контакту і комунікації з представниками різних культур необхідно мати уявлення про національні відмінності, а також проявляти повагу і терпимість до культурних національних особливостей [4]. Іншомовна підготовка майбутнього фахівця повинна ґрунтуватися на концепції полілогу культур, що має на увазі спрямованість на соціо-культурні принципи освіти, коли культурне середовище іншомовної підготовки утворюється в ситуації міжкультурного навчання. Навчання міжкультурному спілкуванню слід будувати на основі спільного вивчення мови і культури із застосуванням сучасних технологій, і обліку позитивного досвіду іншомовної підготовки в вищих навчальних закладах.

Література:

1. Воробьева Н.А. Структура профессиональной коммуникации в сфере образования [Электронный ресурс] / Н.А. Воробьева // Письма в Эмиссию. Оффлайн: научно-педагогический интернет-журнал Российского ГПУ им. А.И. Герцена). – 2009. – Март. – Режим доступа к журн.: <http://www.emissia.org/offline/2009/1314.htm>.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий – М.: Высш. шк., 1991. – 205 с.

3. Верещагин Е.М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Рус. язык, 1990. – 247 с.
4. Дармороз Г.А. Формування іншомовної комунікативної компетенції [Електронний ресурс] / Г.А. Дармороз. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Aphil/2011_1/Darmoroz.pdf.
5. Коммуникация [Электронный ресурс] / Академик: [Интернет-коллекция словарей и энциклопедий]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/543КОММУНИКАЦИЯ. – Название с экрана.
6. Коммуникация. [Электронный ресурс] / Философия: Энциклопедический словарь. – М.: Гардарики. Под редакцией А.А. Иванова. – 2004. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/543/КОММУНИКАЦИЯ. – Название с экрана.
7. Макашина И.И. Изучение иностранного языка как средство обучения профессиональной деятельности / Макашина И.И. – Новороссийск: НГМА, 2004. – 160 с.
8. Махмутов М.И. Проблемное обучение / Махмутов М.И. – М.: Педагогика, 1995. – С. 171–172.
9. Полилог. [Электронный ресурс] / Академик.: [Интернет-коллекция словарей и энциклопедий]. Режим доступа: <http://pedrecheved.academic.ru/162/Полилог>. – Название с экрана.
10. Тенищева В.Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции: автореф. дис. на получение д-ра. пед. наук / В.Ф. Тенищева – М., 2008. – 45 с.
11. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация [Электронный ресурс] / С.Г. Тер-Минасова. – Режим доступа: <http://www.ffl.msu.ru/research/publications/ter-minasova-lang-and-icc/ter-minasova-yazik-i-mkk-BOOK.pdf>.

Коваленко О. Ю. Формирование способности к межкультурной коммуникации у студентов экономических специальностей в процессе обучения иностранным языкам

Аннотация. В статье анализируется роль межкультурной коммуникации в подготовке студентов экономических специальностей при обучении иностранным языкам.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, коммуникация, общение, профессиональная подготовка.

Kovalenko O. Forming of capability to intercultural communication of students of economic specialities in foreign language learning

Summary. The article represents role of intercultural communication which is considered as one of central aims of foreign language learning.

Key words: interculture communication, communication, converse, professional training.